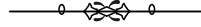

1978 Devletlerin Uluslararası Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi Işığında İkili Andlaşmalara Halefiyet: Teorik Bir Değerlendirme

State Succession To Bilateral Agreements in Light of the 1978 Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A Theoretical Assessment

Yrd. Doç. Dr. Ceren Zeynep PİRİM*

ÖZET

Halefiyet hukuku, belli bir ülke üzerindeki egemenlik yetkisinin bir devletten bir başka devlete intikali sonrasında, ülke üzerinde kurulmuş olan hukukî ilişkilerin akıbetinin ne olacağı sorusuna cevap vermeye çalışan kurallar bütünüdür. Bu çerçevede, selef devletin taraf olduğu uluslararası andlaşmaların halef devlete intikal edip etmeyeceği meselesi modern uluslararası hukukun en tartışmalı meselelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesele üzerindeki en kapsamlı çalışma Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun öncülüğünde 1978 yılında akdedilen Devletlerin Uluslararası Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesidir. Sözleşme, bütün uluslararası andlaşmalar için yeknesak kurallar öngörmemekte, çok taraflı uluslararası andlaşmalara halefiyet ve ikili uluslararası andlaşmalara halefiyet alanlarında farklı düzenlemeler ihtiva etmektedir. Sözleşme'nin çok taraflı uluslararası andlaşmalar için öngördüğü düzenlemelerin bugüne kadar pek çok akademik çalışmanın konusunu teşkil ettiği, ikili andlaşmalara halefiyet meselesinin ise uluslararası hukukçular tarafından yeterince incelenmediği görülmektedir. Buradan hareketle, elinizdeki çalışma 1978 Sözleşmesi'nin devletlerin ikili andlaşmalara halefiyeti alanında öngördüğü düzenlemeleri incelemektedir.

* Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı,
[cerenzeynep.pirim@law.bau.edu.tr]

Anahtar Kelimeler: Halefiyet, İkili Uluslararası Andlaşmalar, 1978 Devletlerin Uluslararası Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi.

ABSTRACT

The law of State Succession deals with the replacement of one State by another in the responsibility for the international relations of a territory. In this context, the issue of State Succession to treaties is one of the most controversial ones in modern international law. The 1978 Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties, prepared by the International Law Commission, is the most comprehensive work on the subject. The Convention does not provide a unique framework for State Succession to all treaties, but foresees different rules for multilateral and bilateral treaties. While the provisions of the Convention concerning succession to multilateral treaties have been subject of numerous studies, internationalists have not paid sufficient attention to succession to bilateral treaties. In this context, this paper strives to analyze the principles provided under the 1978 Convention for State Succession on bilateral treaties.

Keywords: *Bilateral Agreements, State Succession, 1978 Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties.*

GİRİŞ

Uluslararası hukukta halefiyet, belli bir ülke üzerinde kullanılan egemenlik yetkisinin devletler arasında el değiştirmesi¹ yani bir ülke üzerinde uluslararası hukuktan doğan hak ve yükümlülükleri ileri sürbilme kabiliyetinin bir devletten başka bir devlete geçmesini ifade

¹ DAILLIER, Patrick / FORTEAU, Mathias / PELLET, Alain / DINH, Nguyen Quoc, *Droit international public*, Paris, LGDJ, 2009, s. 600; CASSESE, Antonio, *International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2001, ss. 52-53; PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010, s. 359; COMBACAU, Jean / SUR, Serge, *Droit international public*, Paris, Montchrestien, 2010, s. 435; ZEMANEK, Karl, "State Succession After Decolonization", *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 116, 1965, ss. 181-300, s. 189; HERSHEY, Amos S., "The Succession of States", *American Journal of International Law*, Vol. 5, n°: 2, 1911, ss. 285-297, s. 285; BEATO, Andrew M., "Newly Independent and Separating States' Succession to Treaties: Considerations on the Hybrid Dependency of the Republics of the Former Soviet Union", *American University International Law Review*, Vol. 9, Issue 2, 1994, ss. 525-558, s. 528.

etmektedir². Bu çerçevede halefiyet hukuku, egemenlik yetkisinin bir devletten bir başka devlete intikali sonrasında, ülke üzerinde kurulmuş olan hukukî ilişkilerin akıbetinin ne olacağı sorusuna cevap vermeye çalışan kurallar bütünüdür³. Daha açık bir ifade ile, halefiyet hukuku halef devletin, selef devletin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar ile bağlı olup olmayacağı, üye olduğu uluslararası örgütlerin üyesi sayılıp sayılmayacağı, mallarını ve borçlarını üstlenip üstlenmeyeceği veya işlemiş olduğu haksız fiiller nedeni ile sorumlu tutulup tutulmayacağı meseleleri ile ilgilenmektedir⁴.

Halefiyet hukuku, doğası gereği klâsik devletler hukukunun bir parçasını teşkil etmesine rağmen⁵, aynı zamanda bu hukuk dalının en az gelişmiş, en bulanık ve en zor alanlarından biridir⁶. Zira bu hukuk

² PİRİM, Ceren Zeynep, *Devletlerin Uluslararası Sorumluluğa Halefiyeti*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2016, s. 1.

³ PİRİM, s. 3.

⁴ PİRİM, s. 6.

⁵ SHAW, Malcolm, “State Succession Revisited”, *Finnish Yearbook of International Law*, 1994, Vol. 5, ss. 34-98, ss. 34-35. Uluslararası hukukta halefiyet teorisinin oluşumuna katkıda bulunan düşünürlerin görüşlerinin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. O’CONNELL, Daniel Patrick, “Recent Problems of State Succession in Relation to New States”, *Recueil des cours de l’Académie de droit international de La Haye*, Vol. 130, 1970, ss. 95-206, ss. 101-116; VOLKOVITSCH, Michael John, “Righting Wrongs: Toward a New Theory of State Succession to Responsibility for International Delicts”, *Columbia Law Review*, Vol. 92, 1992, n°: 8, ss. 2162-2214, s. 2169.

⁶ “Halefiyet hukukunun devreye girmesini sağlayacak vak’aların çok sık aralıklarla yaşanmıyor olması ve her vak’anın kendine has özelliklerinin bulunması bu alanda teamül hukukunun gelişimini önlemekte ve halefiyet ilkeleri üzerinde devletlerin geniş katılımının olduğu uluslararası andlaşmaların akdedilmesine engel olmaktadır”. PİRİM, ss. 3-4. Bkz. CZAPLINSKI, Wladyslaw, “Equity and Equitable Principles in the Law of State Succession”, in MRAK, Mojmir (ed.), *Succession of States*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, ss. 61-73, s. 61; MULLERSON, Rein, “Law and Politics in Succession of States: International Law on Succession of States”, in BURDEAU, Geneviève / STERN, Brigitte (ed.), *Dissolution, continuation et succession en Europe de l’Est*, Paris, Cedin-Paris I, 1994, ss. 15-47, s. 17; ABI-SAAB, Georges, “Cours général de droit international public”, *Recueil des cours de l’Académie de droit international de La Haye*, Vol. 207, 1987, ss. 9-463, s. 420; VOLKOVITSCH, s. 2162; HAFNER, Gerhard, “Austria and Slovenia: Succession to Bilateral Treaties and the State Treaty of 1955”, in MRAK, Mojmir (ed.),

dalı, halef devletlerin ve uluslararası toplumun menfaatlerinin uzlaştırılmasını gerektirdiği gibi⁷, uluslararası hukukun farklı ilke ve kurallarının birbiri ile etkileşimine ve çatışmasına da sahne olmaktadır⁸.

Bu tespit devletlerin halef olabileceği birbirinden farklı pek çok unsur için geçerlidir; ancak uluslararası hukukçular halefiyet sürecinden geçen devletlerin taraf oldukları uluslararası andlaşmaların akıbetine ayrı bir önem atfetmekte ve bu husus modern uluslararası hukukun en tartışmalı konularından birini teşkil etmektedir⁹. Hâlbuki devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyeti, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun öncülüğünde 1978 yılında akdedilen Devletlerin Uluslararası Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi ile düzenlenmiş ve böylece halefiyet hukuku alanında bir uluslararası andlaşmaya konu olabilmüş nadir meselelerdendir¹⁰.

Succession of States, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, ss. 127-142, s. 130; DEGAN, Vladimir-Djuro, "La succession d'Etats en matière de traités et les Etats nouveaux (issus de l'ex-Yougoslavie)", *Annuaire français de droit international*, Vol. 42, 1996, ss. 206-227, s. 215.

- ⁷ CAGGIANO, Giandonato, "The ILC Draft on the Succession of States in Respect of Treaties: A Critical Appraisal", *The Italian Yearbook of International Law*, Vol. 1, Issue 1, 1975, ss. 69-98, s. 70; SZAFARZ, Renata, "Succession of States in Respect of Treaties in Contemporary International Law", *Polish Yearbook of International Law*, Vol. 12, 1983, ss. 119-139, s. 127.
- ⁸ MENON, P. K., "The newly independent States and succession in respect of treaties", *Korean Journal of Comparative Law*, Vol. 18, 1990, ss. 139-173, s. 140.
- ⁹ DUMBERRY, Patrick, "An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?", *Journal of International Dispute Settlement*, Vol. 6, n°: 1, 2015, ss. 74-96, s. 74; DUMBERRY, Patrick, "State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 28, 2015, ss. 13-30, s. 13.
- ¹⁰ Convention de Vienne sur la succession d'Etats en matière de traités, conclue à Vienne le 23 août 1978, UNTS, Vol. 1946, ss. 3-189. Sözleşme 22 Ağustos 1978 tarihinde BM çatısı altında düzenlenen Devletlerin Andlaşmalara Halefiyeti Konferansı'nda kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Uluslararası Hukuk Komisyonu, devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyetinin yanı sıra 1983 yılında imzaya açılan bir diğer Sözleşme ile devletlerin devlet mallarına, arşivlerine ve borçlarına halefiyetini de düzenlemiştir. Convention de Vienne sur la succession d'Etats en matière de biens, archives et dettes d'Etat, Vienne, 8 avril 1983, Nati-

6 Kasım 1996 tarihinde yürürlüğe giren ve Ağustos 2016 îtibâriyle yalnızca yirmi iki tarafı bulunan¹¹ 1978 Sözleşmesi'nin teamül hukukunu yansıtmadığı ve henüz teamüle dönüşmediği doktrin ve içtihatteki ağırlıklı görüştür. Ayrıca pek çok yazar Sözleşme'nin pozitif hukuku düzenlemekten uzak ve hâttâ pozitif hukuku ihlâl eden ve yeni bağımsız olan devletlerin taleplerinin baskın olduğu bir metin olduğunu ifade etmektedir¹².

ons Unies, *Recueil des Traités*, Documents officiels de la Conférence des Nations Unies sur la succession d'États en matière de biens, archives et dettes d'Etat, Vol. II (publication des Nations Unies, numéro de vente: F.94.V.6). Yedi devlet (Hırvatistan, Estonya, Makedonya, Gürcistan, Liberya, Slovenya, Ukrayna) tarafından onaylanan 1983 Sözleşmesi henüz yürürlükte değildir. 1983 Sözleşmesi'nin 50. maddesine göre, Sözleşme on beş devletin onay veya katılım belgelerini tevdi etmelerinden otuz gün sonra yürürlüğe girecektir.

- ¹¹ Bosna-Hersek, Kıbrıs, Hırvatistan, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Ekvador, Estonya, Etiyopya, Makedonya, Irak, Liberya, Fas, Karadağ, Moldova, Çek Cumhuriyeti, Saint Vincent ve Grenadinler, Sırbistan, Seyşeller Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Tunus, Ukrayna.
- ¹² EISEMANN, Pierre Michel, "Rapport du Directeur de la section de langue française du Centre", in EISEMANN, Pierre Michel / KOSKENNIEMI, Martti (dir.), *La succession d'Etats: la codification à l'épreuve des faits / State Succession: Codification Tested Against the Facts*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 2000, ss. 3-65, s. 51. Benzer bir görüş için bkz. STERN, Brigitte, "General Concluding Remarks", in STERN, Brigitte (ed.), *Dissolution, continuation and succession in Eastern Europe*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1998, ss. 197-210, s. 202; CZAPLINSKI, Wladyslaw, "La continuité, l'identité et la succession d'États-Evaluation de cas récents", *Revue belge de droit international*, 1993, Vol. 26, n°: 2, ss. 374-392, ss. 374-375; QERIMI, Querim / KRASNIQI, Suzana, "Theories and Practice of State Succession to Bilateral Treaties: The Recent Experience of Kosovo", *German Law Journal*, Vol. 14, n°: 9, 2013, ss. 1639-1660, s. 1648; MAJZUB, Diba B., "Does Secession Mean Succession? The International Law of Treaty Succession and an Independent Quebec", *Queen's Law Journal*, Vol. 24, 1998-1999, ss. 411-450, s. 425. "Doktrindeki ağırlıklı görüşün aksine, 1978 Sözleşmesi'nin bazı hükümlerinin uluslararası teamül hukukunu yansıttığını ileri süren yazarların bulunduğu da belirtilmesi gerekir. Örneğin Renata Szafarz Sözleşme'nin 9, 11, 12, 15, 16, 17/1, 23/1, 24, 25, 31/2, 34/1 ve 35. maddelerinin var olan teamül kurallarını yazılı hale getirdiği, 8 ve 31/1. maddelerinin ise zaman içinde teamüle dönüştüğü görüşündedir [...] Aynı şekilde, Avrupa Konseyi'nin uluslararası hukuk alanında uzman hukukçulardan oluşan komitesi, 16 Ocak 1992 tarihindeki olağanüstü toplantısında, 1978 Sözleşmesi'nin halefiyet hukukunda var olan kuralların tamamını yazılı hale getirmediklerini ancak bazı teamül kurallarını yansıttıklarını ifade etmiştir".

Halefiyet meselelerine her zaman ihtiyatlı yaklaşan Uluslararası Adalet Divanı da bugüne kadar 1978 Sözleşmesi'ne doğrudan atıf yapmaktan kaçınmıştır. Örneğin Divan, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin Uygulanması* kararında 1978 Sözleşmesi yerine “devlet halefiyeti mekanizması”na atıfta bulunmuştur¹³. 1978 Sözleşmesi, Badinter Komisyonu olarak bilinen Yugoslavya Barış Konferansı Tahkim Komisyonu tarafından da yalnızca “ilham kaynağı” telâkki edilmiş, Komisyon hazırladığı raporların ilkinde “*devletlerin halefiyeti meselesi 23 Ağustos 1978 ve 8 Nisan 1983 Viyana Sözleşmeleri'nden ilham alan uluslararası hukukun ilkeleri tarafından düzenlenmektedir*” ifadelerini kullanmıştır¹⁴.

Bununla birlikte, 1978 Sözleşmesi, devletlerin uluslararası anlaşmalara halefiyeti alanında bugüne kadar hazırlanmış en kapsamlı çalışmadır ve bu alandaki boşlukların doldurulması bakımından önemlidir¹⁵.

Sözleşme, bütün uluslararası anlaşmalar için yeknesak kurallar benimsememektedir. Şöyle ki; Uluslararası Hukuk Komisyonu, devletlerin uluslararası anlaşmalara halefiyetine ilişkin yürüttüğü çalışmalar sırasında uluslararası anlaşmaları üç temel başlık altında sınıflandırmıştır. Söz konusu sınıflandırmayı benimseyen 1978 Sözleşmesi de bu çerçevede “çok taraflı uluslararası anlaşmalar”, “sınırlandırılmış çok taraflı uluslararası anlaşmalar” ve “ikili uluslararası anlaşmalar” için farklı düzenlemeler öngörmüştür.

PİRİM, s. 8, dipnot 38. Bkz. SZAFARZ, “Succession of States in Respect of Treaties in Contemporary International Law”, s. 130. Bkz. STERN, Brigitte, “La succession d'Etats”, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 262, 1996, ss. 9-437, s. 150.

¹³ *Affaire relative à l'application de la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Bosnie-Herzégovine c. Yougoslavie), exceptions préliminaires*, CJI, 11 juillet 1996, Rec. 1996, s. 595, par. 20. Divan, *Gabčikovo-Nagymaros* kararında ise, 1978 Sözleşmesi'nin 34. maddesinin uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline gelip gelmediğini tartışmaya gerek görmediğini belirtmiştir. *Affaire relative au projet Gabčikovo-Nagymaros (Hongrie c. Slovaquie)*, CJI, 25 septembre 1997, Rec. 1997, s. 7, par. 123.

¹⁴ PELLET, Alain, “The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples”, *European Journal of International Law*, Vol. 178, 1992, ss. 178-185, s. 182. PİRİM, ss. 7-8.

¹⁵ DEGAN, s. 213; MAJZUB, s. 425.

Çok taraflı uluslararası andlaşmalar, genel olarak tedvin andlaşmalarını ve belli koşullar altında da olsa bütün devletlere açık olan andlaşmaları kapsamaktadır¹⁶. Sınırlandırılmış çok taraflı andlaşmalardan kasıt ise 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 20. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen andlaşmalardır. İlgili maddeye göre bu tür andlaşmalar “görüşmecî devletlerin sınırlı sayısından ve bir andlaşmanın konu ve amacından andlaşmanın bütün taraflar arasında bir bütün olarak uygulanmasının tarafların andlaşmayla bağlanma rızasının esaslı bir şartı olduğu [...]” andlaşmalardır. İkili andlaşmalar ise, iki âkit devletin karşılıklı hak ve yükümlülükleri arasında belli bir denge kurulmasını gözeten andlaşmaları ifade etmektedir¹⁷.

1978 Sözleşmesi'nin çok taraflı uluslararası andlaşmalar için öngördüğü düzenlemelerin bugüne kadar pek çok akademik çalışmanın konusunu teşkil ettiği ancak ikili andlaşmalara halefiyet meselesinin uluslararası hukukçular tarafından yeterince incelenmediği görülmektedir¹⁸.

Bu çerçevede, elinizdeki çalışma, 1978 Sözleşmesi'nin halefiyet anında yürürlükte olan “ikili andlaşmalar” için öngördüğü düzenlemeleri değerlendirmekte ve söz konusu düzenlemelerin yerindeliliğini tartışmaktadır.

1978 Sözleşmesi'nin devletlerin ikili andlaşmalara halefiyeti alanında öngördüğü kuralların, halefiyet hukukunun diğer alanlarında olduğu gibi “halefiyet” ve “adem-i halefiyet (*tabula rasa*)” doktrinleri arasındaki çatışma çerçevesinde şekillendiği görülmektedir¹⁹. Şöyle ki; halefiyet hukukuna ilişkin kurallar uluslararası hukukun erken dönemlerinde iki farklı bakış açısının, “küllî halefiyet” (ing. *universal succession*; fr. *succession universelle*) ve *tabula rasa* (ing. *clean slate*; fr. *table rase*) doktrinlerinin çatışması ışığında ortaya çıkmıştır. “Külli halefiyet tezi,

¹⁶ DEGAN, s. 216.

¹⁷ DEGAN, s. 217.

¹⁸ DUMBERRY, “An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?”, s. 75.

¹⁹ Bkz. DUMBERRY, Patrick / TURP, Daniel, “State Succession with respect to Multilateral Treaties in the Context of Secession: From the Principle of Tabula Rasa to the Emergence of a Presumption of Continuity of Treaties”, *Baltic Yearbook of International Law*, Vol. 13, 2013, ss. 27-65, s. 28.

halefin yalnızca tek bir eşyaya (*res*) değil, tüm malvarlığına (*iuris universitatis*) halef olacağını öngören Roma Hukuku kökenlidir. Grotius tarafından devletler hukukuna aktarılan ve halef devletin hak ve yükümlülüklerinin tamamının *ipso iure* selef devlete intikal edeceğini savunan bu tez 19. yüzyıla kadar doktrinde hâkim görüş olmuştur. Ancak 19. yüzyılda, iradeci görüşün de etkisi ile, *tabula rasa* doktrini olarak adlandırılan yeni bir tez ortaya atılmış ve sona eren devletin hak ve yükümlülüklerinin de sona ereceği zira ‘alacaklıların borçluyu yitirdiği’ ileri sürülmüştür. Halef devletin selefinin hak ve yükümlülüklerini ancak ve ancak kendi iradesi ile üstleneceğini savunan *tabula rasa* doktrini 19. yüzyıl sonrasında klâsikleşmiş ve adem-i halefiyet teorisi (ing. *theory of non-succession*; fr. *théorie de la non-succession*) olarak anılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, 20. yüzyılda doktrinde bir kırılma yaşanmış ve bazı yazarlar küllî halefiyet tezini kabul etmedikleri gibi klâsik teoriyi de reddetmeye başlamışlardır. Halefiyet hukukunda hukuk genel ilkelere ve devlet uygulamalarının temel alınması gerektiğini savunan ve bazı yazarların ‘kısmî halefiyet’ olarak adlandırdıkları²⁰ bu üçüncü ekole göre bazı hak ve yükümlülükler halefiyetin konusunu teşkil edebilecek iken, diğer bazı hak ve yükümlülükler selef devletten halef devlete intikal edebilir nitelikte değildir²¹.

İşte, halefiyet hukukuna ilişkin hemen hemen bütün alanlara damgasını vuran bu doktriner çatışma, devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanında da mevcuttur. Gerçekten de, genel uluslararası hukuk kitaplarının yeterince üzerinde durmadığı bu alan eski dönem hukukçularının neredeyse hiç ilgisini çekmemiş, günümüz hukukçularını ise *tabula rasa* ilkesinden yana olanlar ve halefiyet doktrini savunanlar olarak ikiye bölmüştür.

Örneğin, Max Huber’e göre, selef devletin uluslararası andlaşmalardan doğan hak ve yükümlülükleri halef devlete olduğu gibi intikal etmeli iken, Berridale Keith’e göre bir devletin, selef devletin uluslararası

²⁰ SZAFARZ, “Succession of States in Respect of Treaties in Contemporary International Law”, s. 128.

²¹ PİRİM, ss. 17-18. (Dipnotlar çıkarılmış ve kullanılan ifadelerde küçük değişiklikler yapılmıştır). Küllî halefiyet ve adem-i halefiyet teorilerinin uluslararası hukuk tarihindeki seyri hususunda benzer tespitler için bkz. SZAFARZ, “Succession of States in Respect of Treaties in Contemporary International Law”, s. 128; HAFNER, ss. 130-131; MAJZUB, ss. 423-424.

sı andlaşmalarına halef olabilmesi mümkün değildir²². Sosyalist yazar Korovin'e göre ise her uluslararası andlaşma yerleşik bir sosyal düzenin ifadesidir ve ortak menfaatleri dengelemektedir. Bu sosyal düzen var olmaya devam ettikçe, uluslararası andlaşmalar da, *pacta sunt servanda* ilkesi uyarınca, yürürlükte kalmaya devam edecektir. Ancak bir sosyal sınıf, yalnızca ekonomik değil, iç ve dış siyaseti düzenleyen ilkeleri de yeniden düzenlemek maksadı ile bir diğerini ikame ederse, daha önce var olan ve devrim ile ortadan kalkan düzeni yansıtan eski andlaşma da hükümsüz hale gelecektir²³.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, halefiyet teorisini savunan hukukçuların uluslararası ilişkilerin akıbetini ve istikrarını ön planda tuttuklarını söylemek yanlış olmayacaktır; zira uluslararası yükümlülüklerin devamlılığı, uluslararası ilişkilerdeki muhtemel bir hukukî boşluğu engelleyecek, uluslararası değerleri koruyacak ve uluslararası toplumun menfaatlerine hizmet edecektir²⁴. *Tabula rasa* ilkesinden yana tavır alan yazarlar ise halef devletin egemenliği ve halkların kendi kaderini tayin ilkelerini temel almaktadır²⁵.

İşte, söz konusu hukukî çerçeve ve tartışmalar ışığında ve 1960'larda yaşanan sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinin etkisi ile²⁶ 1961 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanındaki kuralları düzenlemeye davet edilen Uluslararası Hukuk Komisyonu²⁷ meseleyi 1963 yılında önce-

²² Bkz. WILKINSON, H. A., *The American Doctrine of State Succession*, Baltimore, 1934, s. 14, aktaran: MENON, s. 142.

²³ Aktaran: MENON, s. 143.

²⁴ MAJZUB, s. 424; DEGAN, s. 217.

²⁵ MAJZUB, s. 424; DEGAN, s. 217.

²⁶ 1978 Sözleşmesi'nin, sömürgeciliğin tasfiyesi sürecine verilmiş bir yanıt olduğu kabul edilmekte ve dolayısıyla ilk kaygısının yeni bağımsız olan devletlerin halefiyet kurallarını düzenlemek olduğu ifade edilmektedir. Bkz. MAJZUB, s. 448; HAFNER, Gerhard / KORNFEIND, Elisabeth, "The Recent Austrian Practice of State Succession: Does the Clean Slate Still Exist?", *Austrian Review of International and European Law*, Vol. 1, 1996, ss. 1-49, s. 2.

²⁷ First Report on Succession of States and Governments in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Humphrey Waldock, UN Doc. A/CN.4/202, *Yearbook of the International Law Commission*, 1968, Vol. II, ss. 87-93, s. 87. Bkz. HAFNER, s. 131.

likli olarak ele almış ve on yıldan fazla bir süre üzerinde çalışarak taslak bir metin kabul etmiştir. Söz konusu metnin kabulünün ardından Genel Kurul, 3496 sayılı ve 15 Aralık 1975 tarihli karar ile bir konferans toplanmasını kararlaştırmış²⁸ ve konferans, 1978 yılındaki ikinci oturumunda elli maddeden oluşan Viyana Devletlerin Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi'ni kabul etmiştir²⁹.

1978 yılında kabul edilen Sözleşme tek bir halefiyet teorisinden yana tavır almayacak, halefiyet ve adem-i halefiyet doktrinlerini uzlaştırmaya çalışarak birbirinden farklı halefiyet türleri için farklı ilkeler benimseyecektir³⁰. Şöyle ki; Sözleşme, sömürgeciliğin tasfiyesi sonrasında ortaya çıkan yeni bağımsız olan devlet vak'aları ve diğer halefiyet türleri arasında keskin bir ayrım yapmaktadır. Bu çerçevede, 16-30. maddeler arasında düzenlenen "yeni bağımsız olan devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyeti" alanında *tabula rasa* ilkesini kabul etmekte ve böylece yeni bağımsız olan devletlerin, seleflerinin taraf olduğu ikili uluslararası andlaşmalara halef olma yükümlülüğü altında bulunmadıkları kuralını benimsemektedir (I). 1978 Sözleşmesi'nin 31. madde ve devamında düzenlediği ve diğer halefiyet vak'aları için benimsediği ilke ise halefiyet ilkesidir: sömürgeciliğin tasfiyesine ilişkin olmayan halefiyet vak'alarında, yani ayrılma, dağılma ve birleşme hallerinde kural, selef devletin ikili andlaşmalarının halef devlete intikal edeceği yönündedir (II)³¹.

²⁸ Resolution 3496 (XXX) of 15 December 1975 concerning Succession of States in Respect of Treaties.

²⁹ Bkz. MENON, s. 144.

³⁰ MAJZUB, s. 426.

³¹ Devletin ülkesinin bir parçasının bir başka devlete intikali vak'aları, ülke parçasının bir devletin egemenliğinden çıkıp bir başka devletin egemenliği altına girdiği vak'alardır. Dolayısıyla bu vak'alarda selef devletin taraf olduğu uluslararası andlaşmaların sona ereceği ve ülke üzerinde halef devletin andlaşmalarının uygulanmaya başlayacağı kabul edilmektedir. 1978 Sözleşmesi'nin 15. maddesinde kabul edilen bu ilke devlet uygulamaları ile de tutarlı gözükmektedir. CAHIER, Philippe, "Quelques aspects de la Convention de 1978 sur la succession d'Etats en matière de traités", in DUTOIT, Bernard / GRISEL, Etienne (ed.), *Mélanges Georges Perrin*, Lausanne, Payot, 1984, ss. 63-76, s. 73. Ülke parçasının halefiyet anından sonra kendine ait bir egemenlik tesis etmediği ve başka bir egemenin yetkisi altına girdiği bu vak'alar elinizdeki çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

I. Yeni Bağımsız Olan Devletlerin İkili Andlaşmalara Halefiyeti

1978 Halefiyet Sözleşmesi'nin 2. maddesinin f bendi yeni bağımsız olan devleti, “*halefiyet tarihinden hemen önce ülkesi uluslararası ilişkilerinin sorumluluğuna sahip selef devlete bağlı bir ülke olan halef devlet*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu çerçevede, yeni bağımsız olan devlet kavramı sömürgeciliğin tasfiyesi sürecine ait bir kavram olarak karşımıza çıkmakta ve ırkçılık ve sömürgecilikle mücadele ederek İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanan devletleri ifade etmektedir³².

Sömürgeciliğin tasfiyesi süreci, iki ulus arasındaki boyunduruk ilişkisinin ve her alanda var olan adaletsizliklerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir süreç telâkki edilmektedir³³. Ve Uluslararası Hukuk Komisyonu, devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyetini ele aldığı andan itibaren yeni bağımsız olan devletlere ayrı bir önem atfetmiş ve andlaşmalara halefiyet alanında ortaya konulacak hukukî çerçevenin bu devletlerin kendilerine has özelliklerini göz önünde bulundurması gerektiğini ifade etmiştir³⁴. Bu çerçevede, “*yeni bağımsız olan devletler selef devletten ayrılarak kurulmalarına rağmen, 1978 Sözleşmesi'nde ayrılma vak'alarından farklı düzenlemelere tâbi tutulmuşlardır. Zira BM Genel Kurulu'nun 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı kararında da ifade edildiği üzere, sömürge altında yaşayan topraklar sömürgeci devletin ülkesi addedil-*

³² FALK, Richard A., “The New States and International Legal Order”, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, 1966, Vol. 118, ss. 1-104, ss. 10-11, PİRİM, s. 57.

³³ BEDJAOUI, Mohammed, “Problèmes récents de succession d'Etats dans les Etats nouveaux”, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 130, 1970, ss. 455-586, ss. 490-491.

³⁴ Bkz. Second Report on Succession in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Humphrey Waldock, UN Doc. A/CN.4/214 and Adds. 1 & 2, *Yearbook of the International Law Commission*, 1969, Vol. II, ss. 45-68, ss. 46-47; Fifth Report on Succession in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Humphrey Waldock, UN Doc. A/CN.4/256 and Adds. 1-4, *Yearbook of the International Law Commission*, 1972, Vol. II, ss. 1-60; Report of the International Law Commission on the Work of its twenty-fourth session, 2 May-7 July 1972, UN Doc. A/8710/Rev.1, *Yearbook of the International Law Commission*, 1972, Vol. II, ss. 219-347, ss. 250-286; First Report on Succession of States in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Francis Vallat, UN Doc. A/CN.4/278 and Adds. 1-6, *Yearbook of the International Law Commission*, 1974, Vol. II, ss. 1-91, ss. 40-65.

memektedir. Dolayısıyla sömürgeci devletten bağımsızlığını kazanan topraklar üzerinde kurulan devletler, teknik açıdan selef devletten ‘ayrılarak’ kurulan devletler kabul edilemeyecektir”³⁵. 1978 Sözleşmesi’nin, söz konusu tespitlerden hareketle yeni bağımsız olan devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyetini ayrı bir başlık altında, 16-30. maddeler arasında düzenlediği görülmektedir.

Yeni bağımsız olan devletlerin gerek ikili, gerek çok taraflı andlaşmalara halefiyeti alanındaki genel kural 16. maddede hükme bağlanmıştır. Buna göre; yeni bağımsız olan devlet, selef sömürgeci devletin taraf olduğu uluslararası andlaşmalara halef olma veya katılma yükümlülüğü altında değildir. Başka bir ifade ile, genel kural *tabula rasa* kuralıdır.

Tabula rasa ilkesinin kabulü, yeni bağımsız olan devletlerin, geçmişte başka bir devlete bağımlı olmaları ve uluslararası ilişkileri üzerinde kontrol sahibi olmamaları ile açıklanmaktadır. Bu devletler ancak bağımsız olduktan sonra ülkeleri ve uluslararası ilişkileri üzerinde egemenlik tesis etmekte ve yepyeni bir uluslararası kimlik ile ortaya çıkmaktadır³⁶.

Bu noktada *tabula rasa* ilkesinin halefiyet öncesi dönem ile tamamen bağları koparmak ve selef devletin bütün uluslararası andlaşmalarını reddetmek anlamına gelmediğinin altının çizilmesi gerekir. Zira yeni bağımsız olan devletin, istediği takdirde, selefinin taraf olduğu uluslararası andlaşmaların yürürlükte kalmasına karar verebilmesi veya selefinin imzaladığı andlaşmaları onaylayabilmesi mümkündür³⁷.

Şöyle ki; yeni bağımsız olan devletlerin çok taraflı andlaşmalara halefiyetini 17-23. maddeler arasında düzenleyen Sözleşme, ikili andlaşmalara halefiyete ilişkin kuralları 24-29. maddeler arasında hükme bağlamıştır. Çok taraflı andlaşmalara halefiyeti düzenleyen hükümlerin

³⁵ PİRİM, s. 58. (Dipnotlar çıkarılmıştır).

³⁶ BEATO, ss. 534-535.

³⁷ Bazı yazarlar, *tabula rasa* teorisinin halef devletin, selefinin tüm yükümlülüklerinden muaf olmasını gerektirdiğinin ve dolayısıyla tüm hak ve yükümlülüklerin halefiyet anından sonra sona ermesini ifade ettiğinin altını çizmektedir. Bu yazarlara göre 1978 Sözleşmesi’nin yeni bağımsız olan devletlerin uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanında benimsediği teori *tabula rasa* teorisi olarak değil, “ihtiyarî teori” (ing. *optional theory*) olarak adlandırılmalıdır. HAFNER / KORNFEIND, s. 3.

yeni bağımsız olan devletlerin hayli lehine olduğu görülmektedir³⁸. Zira ilgili hükümler uyarınca, yeni bağımsız olan devlet, selef devletin taraf olduğu çok taraflı andlaşmalardan hangilerine halef olacağını kendi belirleme hakkını haizdir. Başka bir ifade ile, çok taraflı andlaşmalara halef olma yükümlülüğü bulunmadığı gibi, istenildiği takdirde halef olma tercihinde bulunulabilmesi de mümkündür³⁹.

İkili andlaşmalara halefiyete ilişkin hükümlerin ise yeni bağımsız olan devletler için daha az avantajlı olduğu görülmektedir⁴⁰. Şöyle ki; 24. madde uyarınca;

“1. halefiyet anında, halefiyetin gerçekleştiği ülke üzerinde yürürlükte olan bir ikili andlaşma, yeni bağımsız olan devlet ve andlaşmanın diğer tarafı arasında şu koşullarda yürürlükte sayılır:

a) Taraflar açıkça anlaşmışlar ise; veya

b) Tarafların tutumu, anlaşıklarının kabulünü gerektiriyor ise.

2. 1. fıkra uyarınca yürürlükte olduğu kabul edilen bir andlaşma, taraflar aksini kararlaştırmadığı veya tutumlarından aksi anlaşılmadığı müddetçe, yeni bağımsız olan devlet ve diğer devlet arasında halefiyet anından itibaren uygulanır”.

Görüldüğü üzere, yeni bağımsız olan devletler selef devletin çok taraflı andlaşmaları ile bağılı olmadıkları gibi ikili andlaşmaları ile de bağılı değildir. Ancak çok taraflı andlaşmaların aksine, yeni bağımsız

³⁸ DUMBERRY, “State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention”, s. 18 ve s. 23.

³⁹ Uluslararası Hukuk Komisyonu, yeni bağımsız olan devletlerin, istedikleri takdirde, selef devletin çok taraflı uluslararası andlaşmalarına halef olabilecekleri ilkesinin kabulünün temelinde yatan gerekçeyi şu ifadeler ile açıklamaktadır: “bağımsızlık öncesinde selef devletin çok taraflı bir andlaşma ile bağılı olma iradesi sergilemiş olması ve iradenin hâlihazırda yeni bağımsız olan devletin egemenliği altında bulunan ülkeye ilişkin olması, söz konusu ülke ve yeni bağımsız olan devletin istediği takdirde katılma hakkının bulunduğu andlaşma arasında hukukî bir bağ kurmaktadır”. Report of the International Law Commission on the Work of its Twenty-Sixth Session, 6 May to 26 July 1974, UN Doc.A/9610/Rev.1, 1974, s. 237.

⁴⁰ DUMBERRY, “State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention”, s. 19.

olan devletin, selef devletin ikili andlaşmalarına yalnızca kendi iradeleri ile halef olabilmeleri de mümkün değildir; yeni bağımsız olan devletin yanı sıra, ikili andlaşmanın diğer tarafının da halefiyete rıza göstermesi gerekmektedir⁴¹.

1978 Sözleşmesi'nin yeni bağımsız olan devletlerin çok taraflı andlaşmalara halefiyeti ile ikili andlaşmalara halefiyeti alanlarında farklı ilkeler benimsemiş olması, bu iki tür andlaşmanın farklı niteliklere sahip olmaları ile açıklanmaktadır. Şöyle ki; yeni bağımsız olan devletlerin çok taraflı uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanında teâmül kuralına dönüştüğü kabul edilen *tabula rasa* ilkesinin benimsenmiş olmasının temelinde sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinin kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır; ki bu husus pek çok uluslararası hukukçu tarafından ifade edilmektedir. Örneğin Patrick Dumberry, yeni bağımsız olan devletlerin çok taraflı uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanında *tabula rasa* ilkesinin kabul edilmiş olmasını, bu devletlerin durumunun diğer halefiyet vak'alarında ortaya çıkan halef devletlerin durumundan farklı olması ile açıklamaktadır⁴². Renata Szafarz'a göre ise *tabula rasa* ilkesinin benimsenmesi, 1978 Sözleşmesi'nin "andlaşmalara halefiyet sisteminin halkların kendi kaderini tayin hakkı ile uyum içinde olması gerektiğini" kabul ettiğini göstermektedir⁴³. Yazara göre, çok taraflı andlaşmalara halefiyet alanındaki ilkelerin tespitinde belirleyici unsur üçüncü devletlerin ve uluslararası toplumun menfaatleridir; ancak halkların kendi kaderini tayin hakkı temelinde bağımsızlıklarına kavuşan devletlerin varlığında bu devletlerin menfaatleri ön planda tutulmalıdır⁴⁴. Mustafa Kamil Yasseen de aynı görüştedir. Yasseen'e göre de halkların kendi kaderini tayin hakkı, yeni bağımsız olan devletlerin uluslararası alandaki çok taraflı akdî ilişkilerinde tam bir serbestîye sahip olmasını gerektirmektedir⁴⁵. Benzer şekilde, Vladimir-Djuro De-

⁴¹ YASSEEN, Mustafa Kamil, "La Convention de Vienne sur la succession d'Etats en matière de traités", *Annuaire français de droit international*, Vol. 24, 1978, ss. 107-108.

⁴² DUMBERRY, "State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention", ss. 18-19.

⁴³ SZAFARZ, "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", s. 124.

⁴⁴ SZAFARZ, "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", s. 110.

⁴⁵ YASSEEN, s. 105.

gan ve P. K. Menon da diğer halefiyet türlerinde uluslararası andlaşmalara halefiyet ilkesi kabul edilmiş iken, yeni bağımsız olan devletler için *tabula rasa* ilkesinin kabul edilmiş olmasının nedenini, söz konusu ilkenin halkların kendi kaderini tayin hakkı ile daha uyumlu olduğu gerekçesi ile açıklamaktadır⁴⁶. Diba Majzub'a göre ise, yeni bağımsız olan devletlerin çok taraflı uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanında *tabula rasa* ilkesinin kabul edilme nedeni, söz konusu devletlerin, seleflerinin taraf oldukları andlaşmaların siyâsî oluşum sürecine katılmamış olmalarıdır⁴⁷; ki Majzub'un muhakemesi zımnen de olsa halkların kendi kaderini tayin hakkını temel almaktadır.

İkili andlaşmaların varlığında ise durum farklıdır. Çok taraflı uluslararası andlaşmalar uluslararası toplumun genel menfaatini korumayı amaçlarken ve çok taraflı bir andlaşmaya halef olan devlet normatif bir duruma katılmakta iken, ikili andlaşmalarda, andlaşmanın tarafları arasındaki “kişisel denge” ön plandadır⁴⁸. İkili andlaşma, selef devlet ve üçüncü bir devlet arasında, bu iki devletin menfaatleri ve aralarındaki özel ilişki göz önünde bulundurularak akdedilmiştir ve dolayısıyla kişisel bir nitelik arz etmektedir; bir halef devletin ortaya çıkması ile birlikte söz konusu menfaatlerin radikal değişikliklere uğraması mümkündür⁴⁹.

Başka bir ifade ile, “*tarafların kimliği, bütün uluslararası andlaşmalarda önemlidir; ancak ikili akdî ilişkilerde daha önemli bir rol oynar. Söz konusu olan sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinde yeni bağımsız olan bir devlet ise, andlaşmayı akdetmiş olan birim sonradan ikiye ayrılan bir birim değildir; birbirine yapay olarak bağlanmış ve sonradan birbirinden ayrılan iki farklı birimdir: sömürgeci devlet ve sömürge*”⁵⁰. Dolayısıyla, bir ikili andlaşmanın akıbeti yalnızca yeni bağımsız olan devleti değil, andlaşmanın diğer

⁴⁶ DEGAN, s. 213; MENON, s. 145.

⁴⁷ MAJZUB, s. 427.

⁴⁸ DUMBERRY, “State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention”, s. 25; DUMBERRY, “An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?”, s. 79; MENON, s. 156.

⁴⁹ CAHIER, s. 72.

⁵⁰ YASSEEN, s. 108.

tarafını da ilgilendirmektedir⁵¹; hiçbir ikili andlaşmanın, andlaşmanın her iki tarafının da rızası olmadan halefiyete konu olabilmesi mümkün değildir⁵².

24. maddenin düzenlemesi Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından da benzer gerekçeler ile açıklanmaktadır. Komisyon'a göre, "çok taraflı uluslararası andlaşmalarda da önem arz eden 'kişisel denklem', yani tarafların kimliği, ikili akdî ilişkilerde çok daha önemli bir rol oynamaktadır; ikili andlaşmaların büyük çoğunluğunun amacı, kişisel menfaatler ve aralarındaki ilişkiler dikkate alınarak tarafların karşılıklı hak ve yükümlülüklerini düzenlemektir. [...] Sonuç olarak, ikili uluslararası andlaşmaların varlığında, yeni bağımsız olan devletlerin hangi haklara sahip olduğunun tespitinde dikkate alınması gereken hukukî unsurlar, bazı temel noktalarda, çok taraflı uluslararası andlaşmaların varlığında dikkate alınması gerekenlerden farklıdır"⁵³.

Bunun yanı sıra, Uluslararası Hukuk Komisyonu'na göre, 1978 Sözleşmesi'nin 24. maddesinde benimsenen ilke devlet uygulamalarını yansıtmaktadır. Komisyon'a göre uygulama, yeni bağımsız olan devletlerin, seleflerinin ikili andlaşmalarının yürürlükte kalmaya devam etmesine, andlaşmaların diğer tarafının rızasını almadan tek taraflı olarak karar veremeyeceklerini göstermektedir⁵⁴. Uluslararası hukuk doktrininin büyük bir bölümü de bu görüştedir ve 16 ve 24. maddelerin düzenlemelerinin teamül kuralı olduğunu kabul etmektedir⁵⁵.

⁵¹ DUMBERRY, "An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?", s. 79.

⁵² Sözleşme'nin 24. maddesi uyarınca, söz konusu rıza sarîh veya zımnî olarak gösterilebilir. MENON, s. 156 ve s. 159.

⁵³ Report of the International Law Commission on the Work of its twenty-sixth session, 6 May-26 July 1974, UN Doc. A/9610/Rev.1, 1974, s. 245.

⁵⁴ Report of the International Law Commission on the Work of its twenty-sixth session, 6 May-26 July 1974, UN Doc. A/9610/Rev.1, 1974, s. 246. Bkz. DUMBERRY, "An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?", s. 78.

⁵⁵ Bkz. YASSEEN, ss. 59-113, s. 105 ve s. 108; CAGGIANO, ss. 74-75; MENON, s. 145 ve s. 156; CAHIER, s. 66 ve s. 72; SZAFARZ, "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", s. 97 ve 108; DUMBERRY, "State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on

Bu noktada, 1978 Sözleşmesi'nin genel olarak öngördüğü ve dolayısıyla yeni bağımsız olan devletlerin ikili uluslararası andlaşmalara halefiyeti alanında da geçerli olan korunma tedbirlerinin de altının çizilmesi gerekir⁵⁶. Zira teamül kuralına dönüştükleri kabul edilen söz konusu korunma tedbirleri uyarınca Sözleşme'de öngörülen kuralların uygulanmayacağı istisnaî haller bulunmaktadır⁵⁷: Sözleşme'nin 11 ve 12. maddeleri uyarınca selef devletin taraf olduğu bütün sınır andlaşmaları ve ülkesel nitelikli andlaşmalar yeni bağımsız olan devlete intikal edecektir⁵⁸. Zira bu andlaşmalara ilişkin uyumsuzlukların uluslararası barışı tehdit edebilecek nitelikte oldukları kabul edilmektedir⁵⁹.

the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention”, s. 26. İzzettin Doğan'ın 1978 Sözleşmesi'nin kabulünden önce kaleme aldığı eserinde yaptığı tespitler de bu yöndedir. Yazara göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bağımsız olan devletlerin tümü selef devletin ikili andlaşmaları ile iradeleri dışında bağlanmayı reddetmiş, ancak her devlet kendi çıkarları ve dünya görüşü açısından bu düşüncüyü farklı bir biçimde temellendirmiştir. Örneğin “[...] eski İngiliz sömürgelerinden Tanganika, Kenya, Uganda, Malavi, Botsvana, Lesotoho ve Burundi, İngiltere ile İntikal Andlaşmaları akdetmeyi reddederek kendi kendilerine tanıdıkları farklı süreler zarfında imzacı üçüncü devletleri, önceki andlaşmaları karşılıklı irade ile yenilemeye, değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya davet etmişler; bu süre zarfında üzerinde anlaşmaya varılmayan andlaşmaları 'hükümsüz' sayacaklarını Birleşmiş Milletler Sekreterliği'ne yolladıkları bildirimlerde açıkça ilân etmişlerdir. [...] Yeni devletlerden Zambiya, Guyana, Barbados ise milletlerarası hukuka göre andlaşmalardan bir kısmının sona ereceğini, bir kısmının ise kendilerini bağladıklarını kabul ettiklerini; ancak sona erenleri tespit edinceye kadar andlaşmaların süresiz olarak yürürlükte kalacaklarını söylemek suretiyle önceki devletin andlaşmalarından doğan hak ve borçlara otomatikman halef olmayı reddetmişlerdir”. DOĞAN, İzzettin, *Devletin Milletlerarası Andlaşmalardan Doğan Hak ve Borçlara Halefiyeti Sorunu*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972, ss. 181-182.

⁵⁶ YASSEEN, s. 80.

⁵⁷ CAHIER, s. 66; DEGAN, s. 220.

⁵⁸ Bkz. SZAFARZ, “Succession of States in Respect of Treaties in Contemporary International Law”, s. 120; QERIMI / KRASNIQI, s. 1649; SZAFARZ, “Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis”, s. 92; MENON, s. 145.

⁵⁹ CAHIER, s. 66.

II. Ayrılma, Dağılma ve Birleşme Vak'alarında İkili Andlaşmalara Halefîyet

Ayrılma, halefîyet hukuku üzerinde çalışan yazarlar tarafından “devletin ülkesinin bir bölümünün, söz konusu ülke halkı tarafından, bağımsız bir devlet kurmak veya başka bir devlete katılmak için ayrılması” şeklinde tanımlanmaktadır⁶⁰. Dağılma ise devletin parçalanması sonrasında söz konusu devletin hukuk kişiliğini devam ettirmeyen yeni devletlerin kurulduğu halefîyet vak'alarını ifade etmektedir⁶¹. Başka bir ifade ile, ayrılma, devletin ülkesinin bir bölümünün yeni bir devlet kurması ve fakat ülkesinin bir bölümünü kaybeden devletin varlığını devam ettirmesi hali iken, dağılma, selef devletin sona ermesini ve selef devletin ülkesi üzerinde iki veya daha fazla devletin ortaya çıkmasıdır⁶².

Dolayısıyla dağılma vak'aları ayrılma vak'alarından farklı hukukî sonuçlar doğurmaktadır. Bir devletin dağılması sonucunda kurulan devletlerin tamamı yeni birer uluslararası hukuk kişileri olarak uluslararası toplumdaki yerlerini almakta ve söz konusu devletlerin tamamı halef devlet kabul edilmektedir. Oysa ayrılma vak'alarında, hem yeni bir uluslararası hukuk kişisi olarak halef devlet(ler)den, hem de selef devletin hukuk kişiliğini devam ettiren bir devam eden devletten söz edilmektedir⁶³; ki devam eden devlet, hukuk kişiliğini devam ettirdiği devletin bütün hak ve yükümlülüklerini üstlenme ve dolayısıyla bütün

⁶⁰ PFIRTER, Frida Armas / NAPOLITANO, Silvina González, “Secession and International Law: Latin American Practice”, in KOHEN, Marcelo Gustavo (ed.), *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, ss. 374-415, s. 375; CRAWFORD, James, *The Creation of States in International Law*, Oxford, Clarendon Press, 2011, s. 375. Bkz. PİRİM, s. 32.

⁶¹ DUMBERRY, Patrick, *State Succession to International Responsibility*, Leiden / Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s. 18; ZEMANEK, s. 210.

⁶² DUMBERRY, *State Succession to International Responsibility*, s. 18; KOHEN, Marcelo Gustavo, “Le problème des frontières en cas de dissolution et de séparation d'États: quelles alternatives?”, in CORTEN, Olivier / DELCOURT, Barbara / KLEIN, Pierre / LEVRAT, Nicolas (dir.), *Démembrement d'États et délimitations territoriales: L'uti possidetis en question(s)*, Bruxelles, Bruylant, 1999, ss. 365-401, s. 368; CZAPLINSKI, “La continuité, l'identité et la succession d'États-Evaluation de cas récents”, s. 375; SHAW, s. 45; YASSEEN, s. 100.

⁶³ TRIFKOVIC, Milos, “Fundamental Controversies in Succession to the Former SFR Yugoslavia”, in MRAK, Mojmir, (ed.), *Succession of States*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, ss. 187-205, s. 188; PİRİM, s. 63.

uluslararası andlaşmalarını uygulamaya devam etme yükümlülüğü altındadır.

Ayrılma ve dağılma vak'aları arasındaki bu farklılıklara rağmen, 1978 Devletlerin Uluslararası Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi'nin her iki halefiyet vak'asına aynı hukukî sonuçları bağladığı görülmektedir. Şöyle ki; Sözleşme'nin hem ikili, hem de çok taraflı uluslararası andlaşmalara halefiyeti düzenleyen 34. maddesinde öngörülen kuralların, devletlerin hem ayrılmaları, hem de dağılmaları hallerinde uygulanacağı kabul edilmiştir. 34. maddeye göre, halefiyet anında yürürlükte bulunan ve selef devletin ülkesinin tamamını ilgilendiren uluslararası andlaşmalar halef devletlerin tamamı için yürürlükte kalmaya devam edecek, selef devletin ülkesinin yalnızca bir bölümünü ilgilendiren uluslararası andlaşmalar ise sadece söz konusu ülke üzerinde kurulan halef devleti bağlayacaktır. Daha açık bir ifade ile 34. madde, ayrılma ve dağılma vak'alarında halef devletin, selef devletin uluslararası andlaşmalarına halef olacağı ilkesini benimsemektedir.

Devletlerin ayrılması ve dağılması vak'alarında ikili uluslararası andlaşmalara halefiyet ilkesinin uluslararası ilişkilerde belli bir istikrar sağlanması amacı ile kabul edildiği belirtilmekte ve ilke *pacta sunt servanda* kuralı ile temellendirilmektedir⁶⁴. Başka bir ifade ile, bu tür vak'alara ilişkin düzenlemeler devletlerin egemen eşitliği ilkesine uygun olarak akdedilen uluslararası andlaşmaların istikrarını gözetmek amacı ile benimsenmiştir⁶⁵. Zira yeni bağımsız olan devletlerin aksine, selef devletten kopan devletler hiçbir zaman "bağımlı" devletler olmamıştır; halef devletin uluslararası kimliği halefiyet anından sonra da sabit kalmaktadır. Kısacası, selef devletten ayrılan devlet, uluslararası ilişkileri üzerindeki egemenliğe yeni kavuşmuş değildir⁶⁶. Dolayısıyla, yeni bağımsız olan devletlerin varlığı halindeki halefiyet kurallarının temelinde bulunan halkların kendi kaderini tayin hakkı, ayrılma ve dağılma vak'alarında yerini uluslararası ilişkilerin istikrarı kaygısına bırakılmaktadır⁶⁷. Sonuç olarak, yeni bağımsız olan devlet vak'alarındaki halefiyet kuralları yeni bağımsız olan devletlerin menfaatlerini korur

⁶⁴ YASSEEN, s. 101; BEATO, s. 537.

⁶⁵ SZAFARZ, "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", s. 100.

⁶⁶ BEATO, ss. 536-537.

⁶⁷ BEATO, s. 538; MAJZUB, s. 428.

nitelikte iken, diğer halefiyet vak'alarında bütün uluslararası toplumun menfaati göz önünde bulundurulmaktadır⁶⁸.

Ancak söz konusu ilke mutlak bir ilke değildir ve 1978 Sözleşmesi'nin 34. maddesinin ikinci maddesinde, uygulanmayacağı haller düzenlenmektedir. Buna göre; tarafların aksini kararlaştırmaları ve halefiyetin andlaşmanın konu ve amacına uygun olmaması veya andlaşmanın uygulanmasının koşullarını esaslı bir biçimde değiştirmesi hallerinde, ilke uygulanmayacaktır⁶⁹.

Ayrılma ve dağılma vak'alarına ilişkin devlet uygulamalarına gelince; her ne kadar bir ikili andlaşmanın halefiyete konu olmaması için, taraflardan birinin iradesi yeterli olsa da, 1990'lı yıllarda, hukukî boşluk olmaması için, tarafların ikili andlaşmaları genellikle devam ettirdikleri yani son dönem devlet uygulamalarının halefiyet teorisini desteklediği görülmektedir.

Örneğin, bir ayrılma vak'ası telâkki edilen SSCB'nin parçalanması sürecinin ardından ortaya çıkan halef devletlerin, selef SSCB'nin uluslararası andlaşmalarına halef olacakları kabul edilmiştir. 21 Aralık 1991 tarihinde kabul edilen Alma Ata Bildirgesi'nin 12. maddesinin “Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılan devletler, anayasal usûlleri çerçevesinde, selef SSCB'nin taraf olduğu andlaşmalardan doğan uluslararası yükümlülüklerin ifa edileceğini temin ederler” ifadelerini kullandığı görülmektedir. Benzer şekilde, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olan devletler arasında 30 Aralık 1991 tarihinde akdedilen Minsk Andlaşması'nın 2. maddesi, üye devletlerin selef SSCB'nin uluslararası andlaşmalarına saygı göstereceklerini hükme bağlamaktadır⁷⁰.

⁶⁸ SZAFARZ, “Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis”, s. 100.

⁶⁹ Bkz. DEGAN, s. 219.

⁷⁰ Bkz. DEGAN, s. 222; BEATO, s. 552; KOSKENNIEMI, Martti / LEHTO, Marja, “Succession d'États de l'ex-U.R.S.S., avec examen particulier des relations avec la Finlande”, *Annuaire français de droit international*, Vol. 38, 1992, ss. 179-219, s. 180. SSCB'nin taraf olduğu uluslararası andlaşmaların Baltık Devletleri'ne intikal etmediğinin belirtilmesi gerekir. Zira bu devletler SSCB'nin halef devletleri telâkki edilmemişlerdir. Şöyle ki; “SSCB, 30 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Rusya, Ukrayna, Belarus ve Güney Kafkasya Cumhuriyeti (Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan) tarafından akdedilen bir uluslararası andlaşma ile kurulmuş, zaman içinde ülkesini genişleterek on beş cumhuriyetten müteşekkil bir devlet haline gelmiştir. Baltık Devletleri olarak

Yugoslavya'nın dağılması sonrası ortaya çıkan halef devletler de aynı tutumu benimsemişlerdir⁷¹. Örneğin Hırvatistan, 25 Haziran 1991 tarihli bağımsızlık bildirisinde şu ifadeleri kullanmaktadır: “Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti tarafından akdedilen veya Cumhuriyet'in katıldığı uluslararası andlaşmalar, Anayasasına ve hukuk düzenine aykırı olmadığı müddetçe, Hırvatistan Cumhuriyeti tarafından uluslararası hukukun devletlerin andlaşmalara halefiyetine ilişkin ilkeleri takip edilerek uygulanacaktır”⁷².

Benzer şekilde, Çekoslovakya'nın dağılmasından halef devletler olarak çıkan Çek Cumhuriyeti ve Slovakya, Aralık 1992'de Çekoslovakya'nın taraf olduğu uluslararası andlaşmalara halef olacaklarını beyan eden bildirgeler yayınlamışlardır. Çek Cumhuriyeti'nin bildirisine göre “Çek Cumhuriyeti, pozitif uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren selef devletin hem Çek hem Slovak tarafında uygulanan ikili ve çok taraflı andlaşmalarına halef olacaktır”⁷³.

1990'lı yıllarda üç Komünist Federasyonun dağılması sürecinde uygulanmış olmasına rağmen, 1978 Sözleşmesi'nin 34. maddesinin te-

adlandırılan Litvanya, Estonya ve Letonya da 1940 yılında SSCB'nin Hitler iktidarı ile akdettiği gizli bir andlaşma ile Sovyet idaresi altına girmişler ancak bu tarihten itibaren söz konusu idarenin ve işlemlerinin uluslararası hukuka aykırı ve dolayısıyla geçersiz olduğunu iddia etmişlerdir. Nitekim Baltık ülkesi üzerindeki Sovyet idaresi uluslararası toplumun büyük çoğunluğu tarafından da tanınmamış ve pek çok devlet tarafından işgal telâkki edilmiştir. Bu çerçevede, 1989 yılında bağımsızlık için birleşen Litvanya, Estonya ve Letonya, sırasıyla 11 Mart 1990, 20 Ağustos 1991 ve 21 Ağustos 1991 tarihlerinde bağımsızlıklarını ilân etmişler ve söz konusu ilânlar Moskova tarafından, SSCB'nin yıkılmasından üç ay önce, 6 Eylül 1991 tarihinde tanınmıştır. 12 Eylül 1991'de BM'ye üye olan Baltık Devletleri'nin SSCB'nin işgalinden önce var olan devletlerin devam eden devletleri oldukları kabul edilmiş yani Litvanya, Estonya ve Letonya devlet olarak tarih sahnesinden hiç silinmemiş telâkki edilmişlerdir. Başka bir ifade ile Baltık Devletleri'nin bağımsızlıkları gerek uluslararası hukuk doktrini gerek ise uluslararası toplum tarafından 'ayrılma' addedilmemiş, söz konusu devletlerin 1940 öncesindeki egemenliklerini yeniden tesis ettikleri kabul edilmiştir”. PİRİM, ss. 34-35. (Dipnotlar çıkarılmıştır).

⁷¹ DUMBERRY / TURP, s. 31.

⁷² Bkz. DEGAN, s. 223.

⁷³ Bkz. DEGAN, s. 223; DUMBERRY / TURP, s. 31; DUMBERRY, “State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention”, s. 29.

amül kuralı olup olmadığı tartışmalıdır. Örneğin, Rex Zedalis devlet uygulamalarının yeknesak olmadığını ifade etmekte, Mustafa Kamil Yasseen de 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması veya 1961 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılması süreçlerindeki uygulamaların bu tespiti teyit ettiğini ileri sürmektedir⁷⁴.

Diba Majzub'a göre ise dağılma vak'alarındaki devlet uygulamaları 34. maddenin düzenlemesini desteklerken, maddeyi destekleyen herhangi bir ayrılma vak'ası bulunmamaktadır⁷⁵. Nitekim yazar, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun, 1978 Sözleşmesi'nin 1972 tarihli taslak metninde bu iki halefiyet türünü ayrı ayrı değerlendirdiğini, ancak daha sonra muhtelif sebeplerle bu iki vak'ayı aynı düzenlemeye tâbi tuttuğunu hatırlatmaktadır: “ilk olarak, *Uluslararası Hukuk Komisyonu*, ‘mümkün olduğu ölçüde akdî ilişkilerin devamlılığını ve istikrarını sağlamayı istemiştir. İkinci olarak, ayrılma ve dağılma arasındaki farklılıklar üzerine yürütülen ciddi tartışmalardan sonra, *Uluslararası Hukuk Komisyonu*, her ne kadar iki süreç arasında farklılıklar bulunsa da, devletlerin halefiyetinin yeni kurulan devletler üzerindeki etkilerinin bu iki halefiyet türünde her zaman farklı olmayabileceğine karar vermiştir”⁷⁶.

Benzer bir görüş Giandonato Caggiano tarafından da ileri sürülmüştür. Yazara göre dağılma vak'alarında devlet uygulamaları 1978 Sözleşmesi'ne uygundur; ancak ayrılma vak'alarında devlet uygulamaları *tabula rasa* ilkesini desteklemektedir. Dolayısıyla, yazar, var olan hukuk göz önünde bulundurulduğunda Sözleşme'nin dağılma vak'alarına ilişkin düzenlemelerinin yenilikçi olmadığı ancak ayrılma vak'alarına ilişkin hükümlerinin devrimci bir nitelik arz ettiği kanaatinde⁷⁷.

Birleşme vak'alarına gelince; uluslararası andlaşmaların *ipso iure* halef devlete intikal edeceği yönündeki ilkenin bu tür vak'alarda da uygulanması gerektiği kabul edilmektedir⁷⁸. 1978 Sözleşmesi'nin 31.

⁷⁴ Bkz. ZEDALIS, Rex, “An Independent Quebec: State Succession to NAFTA”, *NAFTA: Law & Business Review of the Americas*, Vol. 2, 1996, ss. 3-27, s. 8 vd; YASSEEN, s. 101.

⁷⁵ MAJZUB, ss. 430-431.

⁷⁶ MAJZUB, s. 432.

⁷⁷ CAGGIANO, s. 76. Kanaatimiz bu yönde değildir. Zira geçtiğimiz yüzyılın önemli ayrılma vak'alarından SSCB'nin parçalanması sürecinde halefiyet ilkesi uygulanmıştır. Bkz. *supra*.

⁷⁸ HERSHEY, s. 287.

maddesi “iki veya daha fazla devletin kendi uluslararası hukuk kişiliklerinden vazgeçerek yeni bir uluslararası hukuk kişiliği oluşturmalarını”⁷⁹ ifade eden birleşme hallerinde, yine uluslararası ilişkilerde belli bir istikrarın sağlanması amacıyla hareketle, halefiyet anında yürürlükte olan andlaşmaların halef devleti bağlamaya devam edeceği ilkesini kabul etmektedir⁸⁰. Madde, birleşme halinde, birleşen devletlerin taraf olduğu andlaşmaların kendi bölgeleri için yürürlükte kalmaya devam edeceğini ancak bunun için, halefiyetin andlaşmanın konu ve amacına uygun olması gerektiğini hükme bağlamaktadır⁸¹. Bunun yanı sıra, 31. maddeye göre, selef devletin ikili uluslararası andlaşmaları, halef devlet, veya andlaşmanın tarafı olan diğer devletin aksi yönde bir iradeleri olmadığı takdirde halefiyete konu olacaktır. Başka bir ifade ile, selef devletin ikili uluslararası andlaşmalarını üstlenmek zorunda olmayan halef devlet, ancak andlaşmanın diğer tarafının rıza göstermesi halinde ikili andlaşmaya halef olabilecektir⁸². Ayrıca, genel halefiyet hukuku ilkeleri uyarınca, selef devletlerin siyasî nitelikteki andlaşmaları sona erecek, sınırlı andlaşmaları ve ülkesel nitelikteki andlaşmalar ise devam edecektir⁸³.

SONUÇ

1978 Sözleşmesi’nin, yeni bağımsız olan devletlerin, seleflerinin ikili uluslararası andlaşmalarına halef olmayacakları ilkesini benimsediği, buna karşılık ayrılma, dağılma ve birleşme vak’alarında halefiyet ilkesinden yana tavır aldığı yukarıdaki satırlarda ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

Kanaatimizce, Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun birbirinden farklı halefiyet türleri için farklı kurallar öngörmüş olmasının temelinde “[...] bir yandan yeni egemen devletin, diğer yandan uluslararası toplumun yani diğer devletlerin gereksinimleri arasındaki gerilim ve denge ihtiyacı”⁸⁴ bulunmaktadır ve 1978 Sözleşmesi’nin ortaya koyduğu hukukî çerçeve tutarlı ve yerindedir.

⁷⁹ ZEMANEK, s. 211.

⁸⁰ YASSEEN, s. 95.

⁸¹ Bkz. CAHIER, s. 74.

⁸² YASSEEN, s. 97.

⁸³ HERSHEY, s. 287.

⁸⁴ BROSSARD, Jacques, *L’accession à la souveraineté et le cas du Québec*, Montréal, Presse de l’Université de Montréal, 1976, ss. 388-389.

Ancak Komisyon'un ve 1978 Sözleşmesi'nin çizdiği çerçevenin pek çok yazar tarafından eleştirildiği bilinmektedir. Eleştirilerden ilki, Sözleşme'nin yeni bağımsız olan devlet vak'alarına fazla yer ayırmış olmasına ilişkindir. Profesör Degan'a göre Sözleşme, sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinin etkilerine gereğinden fazla önem atfetmiş ve yeni bağımsız olan devletlerin, seleflerinin uluslararası andlaşmalarına halefiyeti alanında gereksiz uzunlukta düzenlemeler öngörmüştür⁸⁵. Benzer bir tespitten yola çıkan Philippe Cahier de sömürgeciliğin tasfiyesi sürecinin sona ermiş olması nedeni ile Sözleşme'nin sonuçlarının sınırlı olduğunu kanaatindedir⁸⁶.

Sözleşme'ye getirilen bir diğer ve daha önemli eleştiri, ikili andlaşmalara halefiyet alanında yeni bağımsız olan devletler için *tabula rasa* ilkesinin, diğer halef devletler için ise halefiyet ilkesinin benimsenmiş olmasına ilişkindir. Örneğin Giandonato Caggiano, her ne kadar devlet uygulamalarını yansıtan tutarlı bir çerçeve ortaya koysa da, Sözleşme'nin yalnızca yeni bağımsız olan devlet vak'alarında değil, ayrılma ve dağılma vak'alarında da *tabula rasa* ilkesini benimsenmiş olması gerektiğini ifade etmektedir⁸⁷. Patrick Dumberry de aynı fikirdedir. Yazara göre, 1978 Sözleşmesi, her halefiyet türüne göre farklı ilkeler benimseyerek ve ayrılma ve dağılma vak'alarında ikili andlaşmaların halef devlete intikal edeceğine hükmederek yanlış ve tutarsız bir tercihte bulunmuştur. Zira her şeyden önce, ikili andlaşmaların doğası ve özellikle ihtiyarî niteliği bu andlaşmaların halefiyete konu olabilmelelerinin önünde engeldir. Ardından, yazara göre, ikili andlaşmalarda bulunan "andlaşmanın iki tarafı arasındaki kişisel denklem", bütün ikili andlaşmalar için geçerlidir; dolayısıyla selef devletin ikili uluslararası andlaşmalarının diğer tarafının ve üçüncü devletlerin menfaatlerinin, yalnızca yeni bağımsız olan devletlerin varlığında değil, bütün halefiyet vak'alarında korunması gerekir. Daha açık bir ifade ile Dumberry, ikili uluslararası andlaşmaların hiçbir vak'ada halefiyete konu olmaması ve bu alanda her daim *tabula rasa* ilkesinin uygulanması gerektiği kanaatindedir⁸⁸.

⁸⁵ DEGAN, s. 219.

⁸⁶ CAHIER, s. 76.

⁸⁷ CAGGIANO, s. 76. Bkz. SZAFARZ, "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", s. 109.

⁸⁸ DUMBERRY, "State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolu-

Sözleşme'nin ortaya koyduğu hukukî mantık Andrew Beato tarafından farklı bir gerekçe ile eleştirilmektedir. Şöyle ki; yeni bağımsız olan devletler için *tabula rasa* ilkesinin kabul edilmiş olmasının en temel nedeni, söz konusu devletlerin halefiyet anından önceki dönemde uluslararası ilişkileri üzerinde egemenliklerinin bulunmuyor olmasıdır. Hâlbuki yazara göre söz konusu gerekçe bütün halefiyet vak'aları için geçerli olabilir. Dolayısıyla Beato, uluslararası hukukun halefiyet alanında daha az kategorik bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ifade etmekte ve üstü kapalı bir biçimde, ayrılma ve dağılma vak'alarında da *tabula rasa* ilkesinin benimsemesi gerektiğini ileri sürmektedir⁸⁹.

Kanaatimiz ise, 1978 Sözleşmesi'nin düzenlemelerinin tutarlı olduğu yönündedir. Her şeyden önce, yeni bağımsız olan devletler için, diğer halefiyet vak'alarından farklı olarak, *tabula rasa* ilkesinin benimsenmiş olması yerinde ve halkların kendi kaderini tayin hakkına uygun bir tercihtir. Zira bir başka çalışmamızda ifade ettiğimiz üzere, “yeni bağımsız olan devletlerin ayrılma vak'alarından farklı düzenlemelere tâbi tutulmalarının temelinde yeni bağımsız olan devlet kavramının yalnızca sömürgeciliğin tasfiyesi sürecine ait olması ve bu sürecin kendine has özellikleri bulunmaktadır. Uluslararası toplum BM Şartı'nın sömürgeciliğin tasfiyesi sürecine ilişkin öngördüğü ilkeler ve özellikle halkların kendi kaderlerini tayin ilkesi ışığında, sömürge yönetimi altındaki ülkelerin, bağlı oldukları sömürgeci devletten farklı bir kimlik ve farklı bir uluslararası statü taşıdıklarını kabul etmiştir; ki söz konusu farklılıklar sömürge yönetimi altındaki ülkeleri sömürgeci devletlerin anavatanlarından ayırmaktadır. Bunun yanı sıra, sömürge altındaki pek çok ülkenin sömürgeci devletin hükümetinden farklı ve özerk yönetim birimlerine sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca klâsik halefiyet vak'alarının aksine, sömürgeciliğin tasfiyesi sürecine ait halefiyet vak'aları eski egemenin ülke üzerindeki izlerini tamamen silerek bağımsız bir devlet kurmayı hedefleyen vak'alardır ve taraflar arasında önemli bir güç dengesizliği bulunmaktadır. Başka bir ifade ile, yeni bağımsız olan devlet vak'alarında halefiyet çok güçlü bir selef devlet ve çok zayıf bir halef devlet arasında ger-

tion of States under the 1978 Vienna Convention”, s. 15; DUMBERRY, “An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?”, s. 76 ve ss. 80-81. Yazar, ayrılma ve dağılma vak'alarındaki devlet uygulamalarının 1978 Sözleşmesi'nin öngördüğü düzenlemeleri desteklemediğini de ifade etmektedir.

⁸⁹ BEATO, ss. 557-558.

çekleşmektedir. Ve son olarak, klâsik halefîyet vak'alarının aksine, yeni bağımsız olan devletler coğrâfî ve kültürel olarak selef devletlerden kopuktur"⁹⁰.

Ayrılma, dağılma ve birleşme gibi klâsik halefîyet türlerinde ikili uluslararası andlaşmalara halefîyet ilkesinin benimsenmiş olmasına gelince; kanaatimiz bu tercihte de yerinde olduğu yönündedir. Zira *tabula rasa* ilkesinin uluslararası andlaşmalara halefîyet hukukunda çok yaygın ve katı bir biçimde uygulanması, yalnızca uluslararası ilişkilerin istikrarını tehlikeye atmakla kalmayacak, halef devletlerin, kendi lehlerine olan bazı düzenlemelerden de faydalanamamaları sonucunu doğuracaktır⁹¹.

Elinizdeki çalışmada varılan bu sonuç, devletlerin uluslararası sorumluluğa halefîyeti alanında kaleme aldığımız çalışmada varılan sonuç ile çelişiyor gözükabilir. Nitekim, söz konusu eserde klâsik adem-i halefîyet teorisinden yana tavır alınmıştır. Ancak, devletlerin uluslararası sorumluluğa halefîyeti ile uluslararası andlaşmalara ve özellikle ikili uluslararası andlaşmalara halefîyeti farklı iki muhakeme gerektirir. Zira "devletlerin yalnızca kendilerine atfedilebilen yani egemenliklerinin kullanımını sırasında gerçekleştirilen eylem ve işlemlerin sonuçlarına katlanmakla yükümlü oldukları ilkesi uluslararası sorumluluk hukukunun temel ilkelerindedir. Daha basit bir ifade ile, uluslararası haksız fiil kişisel niteliktedir. Hâlbuki bir halefîyet vak'ası yaşandığında, devletin uluslararası sorumluluğunun doğabilmesi için gerekli olan koşullardan "atfedilebilirlik" koşulu gerçekleşmemektedir. Uluslararası haksız fiil, halef devletin organları tarafından gerçekleştirilmediği gibi, söz konusu devletin kontrolü veya idaresi altında işlenmiş de değildir"⁹².

Oysa uluslararası andlaşmalara halefîyet, haksız fiil gibi kişisel nitelik arz eden bir eyleme ve sonuçlarına ilişkin değildir; üçüncü devletleri de yakından ilgilendiren bir akitten doğan hak ve yükümlülüklerin akıbetine ilişkindir. Dolayısıyla, uluslararası sorumluluğa halefîyet alanında, özellikle sorumluluğu doğuran haksız fiilin kişisel niteliği gerekçesi ile benimsediğimiz adem-i halefîyet ilkesinin, uluslararası hukuk düzeninin istikrarının korunmasının ön plana çıktığı bir alanda uygulanabilmesi kanaatimizce mümkün değildir.

⁹⁰ PİRİM, ss. 58-59. (Dipnotlar çıkarılmıştır).

⁹¹ Bkz. MENON, s. 173. Yazara göre *tabula rasa* ilkesinin yeni bağımsız olan devletlerin varlığında katı bir şekilde uygulanması dahi bu sonuçları doğuracaktır.

⁹² PİRİM, s. 285.

KAYNAKÇA

1. Doktrin

- ABI-SAAB, Georges, “Cours général de droit international public”, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 207, 1987, ss. 9-463.
- BEATO, Andrew M., “Newly Independent and Separating States’ Succession to Treaties: Considerations on the Hybrid Dependency of the Republics of the Former Soviet Union”, *American University International Law Review*, Vol. 9, Issue 2, 1994, ss. 525-558.
- BEDJAOUI, Mohammed, “Problèmes récents de succession d’Etats dans les Etats nouveaux”, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 130, 1970, ss. 455-586.
- BROSSARD, Jacques, *L’accession à la souveraineté et le cas du Québec*, Montréal, Presse de l’Université de Montréal, 1976.
- CAGGIANO, Giandonato, “The ILC Draft on the Succession of States in Respect of Treaties: A Critical Appraisal”, *The Italian Yearbook of International Law*, Vol. 1, Issue 1, 1975, ss. 69-98.
- CAHIER, Philippe, “Quelques aspects de la Convention de 1978 sur la succession d’Etats en matière de traités”, in DUTOIT, Bernard / GRISEL, Etienne (ed.), *Mélanges Georges Perrin*, Lausanne, Payot, 1984, ss. 63-76.
- CASSESE, Antonio, *International Law*, Oxford, Oxford University Press, 2001.
- CRAWFORD, James, *The Creation of States in International Law*, Oxford, Clarendon Press, 2011.
- COMBACAU, Jean / SUR, Serge, *Droit international public*, Paris, Montchrestien, 2010.
- CZAPLINSKI, Wladyslaw, “Equity and Equitable Principles in the Law of State Succession”, in MRAK, Mojmir (ed.), *Succession of States*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, ss. 61-73.
- CZAPLINSKI, Wladyslaw, “La continuité, l’identité et la succession d’États-Evaluation de cas récents”, *Revue belge de droit international*, 1993, Vol. 26, n°: 2, ss. 374-392.
- DAILLIER, Patrick / FORTEAU, Mathias / PELLET, Alain / DINH, Nguyen Quoc, *Droit International Public*, Paris, LGDJ, 2009.
- DEGAN, Vladimir-Djuro, “La succession d’Etats en matière de traités et les Etats nouveaux (issus de l’ex-Yougoslavie)”, *Annuaire français de droit international*, Vol. 42, 1996, ss. 206-227.
- DOĞAN, İzzettin, *Devletin Milletlerarası Andlaşmalardan Doğan Hak ve Borçlara Halefiyeti Sorunu*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1972.

- DUMBERRY, Patrick, "State Succession to Bilateral Treaties: A Few Observations on the Incoherent and Unjustifiable Solution Adopted for Secession and Dissolution of States under the 1978 Vienna Convention", *Leiden Journal of International Law*, Vol. 28, 2015, ss. 13-30.
- DUMBERRY, Patrick, *State Succession to International Responsibility*, Leiden / Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2007.
- DUMBERRY, Patrick, "An Uncharted Question of State Succession: Are New States Automatically Bound by the BITs Concluded by Predecessor States Before Independence?", *Journal of International Dispute Settlement*, Vol. 6, n°: 1, 2015, ss. 74-96.
- DUMBERRY, Patrick / TURP, Daniel, "State Succession with respect to Multilateral Treaties in the Context of Secession: From the Principle of Tabula Rasa to the Emergence of a Presumption of Continuity of Treaties", *Baltic Yearbook of International Law*, Vol. 13, 2013, ss. 27-65.
- EISEMANN, Pierre Michel, "Rapport du Directeur de la section de langue française du Centre", in EISEMANN, Pierre Michel / KOSKENNIEMI, Martti (dir.), *La succession d'Etats: la codification à l'épreuve des faits / State Succession: Codification Tested Against the Facts*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 2000, ss. 3-65.
- FALK, Richard A., "The New States and International Legal Order", *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, 1966, Vol. 118, ss. 1-104.
- HAFNER, Gerhard / KORNFEIND, Elisabeth, "The Recent Austrian Practice of State Succession: Does the Clean Slate Still Exist?", *Austrian Review of International and European Law*, Vol. 1, 1996, ss. 1-49.
- HAFNER, Gerhard, "Austria and Slovenia: Succession to Bilateral Treaties and the State Treaty of 1955", in MRAK, Mojmir (ed.), *Succession of States*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, ss. 127-142.
- HERSHEY, Amos S., "The Succession of States", *American Journal of International Law*, Vol. 5, n°: 2, 1911, ss. 285-297.
- KOHEN, Marcelo Gustavo, "Le problème des frontières en cas de dissolution et de séparation d'Etats: quelles alternatives?", in CORTEN, Olivier / DELCOURT, Barbara / KLEIN, Pierre / LEVRAT, Nicolas (dir.), *Démembrement d'États et délimitations territoriales: L'uti possidetis en question(s)*, Bruxelles, Bruylant, 1999, ss. 365-401.
- KOSKENNIEMI, Martti / LEHTO, Marja, "Succession d'États de l'ex-U.R.S.S., avec examen particulier des relations avec la Finlande", *Annuaire français de droit international*, Vol. 38, 1992, ss. 179-219.
- MAJZUB, Diba B., "Does Secession Mean Succession? The International Law of Treaty Succession and an Independent Quebec", *Queen's Law Journal*, Vol. 24, 1998-1999, ss. 411-450.
- MENON, P. K., "The newly independent States and succession in respect of treaties", *Korean Journal of Comparative Law*, Vol. 18, 1990, ss. 139-173.

- MULLERSON, Rein, "Law and Politics in Succession of States: International Law on Succession of States", in BURDEAU, Geneviève / STERN, Brigitte (ed.), *Dissolution, continuation et succession en Europe de l'Est*, Paris, Cedin-Paris I, 1994, ss. 15-47.
- O'CONNELL, Daniel Patrick, "Recent Problems of State Succession in Relation to New States", *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 130, 1970, ss. 95-206.
- PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010.
- PFIRTER, Frida Armas / NAPOLITANO, Silvina González, "Secession and International Law: Latin American Practice", in KOHEN, Marcelo Gustavo (ed.), *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, ss. 374-415.
- PİRİM, Ceren Zeynep, *Devletlerin Uluslararası Sorumluluğa Halefiyeti*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2016.
- PELLET, Alain, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples", *European Journal of International Law*, Vol. 178, 1992, ss. 178-185.
- SHAW, Malcolm, "State Succession Revisited", *Finnish Yearbook of International Law*, 1994, Vol. 5, ss. 34-98.
- STERN, Brigitte, "La succession d'Etats", *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 262, 1996, ss. 9-437.
- STERN, Brigitte, "General Concluding Remarks", in STERN, Brigitte (ed.), *Dissolution, continuation and succession in Eastern Europe*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1998, ss. 197-210.
- SZAFARZ, Renata, "Succession of States in Respect of Treaties in Contemporary International Law", *Polish Yearbook of International Law*, Vol. 12, 1983, ss. 119-139.
- SZAFARZ, Renata, "Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties: A General Analysis", *Polish Yearbook of International Law*, Vol. 10, 1979-1980, ss. 77-113.
- TRIFKOVIC, Milos, "Fundamental Controversies in Succession to the Former SFR Yugoslavia", in MRAK, Mojmir, (ed.), *Succession of States*, The Hague, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, ss. 187-205.
- QERIMI, Querim / KRASNIQI, Suzana, "Theories and Practice of State Succession to Bilateral Treaties: The Recent Experience of Kosovo", *German Law Journal*, Vol. 14, n°: 9, 2013, ss. 1639-1660.
- VOLKOVITSCH, Michael John, "Righting Wrongs: Toward a New Theory of State Succession to Responsibility for International Delicts", *Columbia Law Review*, Vol. 92, 1992, n°: 8, ss. 2162-2214.

YASSEEN, Mustafa Kamil, "La Convention de Vienne sur la succession d'États en matière de traités", *Annuaire français de droit international*, Vol. 24, 1978, ss. 59-113.

ZEDALIS, Rex, "An Independent Quebec: State Succession to NAFTA", *NAFTA: Law & Business Review of the Americas*, Vol. 2, 1996, ss. 3-27.

ZEMANEK, Karl, "State Succession After Decolonization", *Recueil des cours de l'Académie de droit international de La Haye*, Vol. 116, 1965, ss. 181-300.

2. İçtihat

Affaire relative à l'application de la Convention pour la prévention et la répression du crime de génocide (Bosnie-Herzégovine c. Yougoslavie), exceptions préliminaires, CJI, 11 juillet 1996, Rec. 1996, s. 595.

Affaire relative au projet Gabčíkovo-Nagymaros (Hongrie c. Slovaquie), CJI, 25 septembre 1997, Rec. 1997, s. 7.

3. Resmî Belgeler

Convention de Vienne sur la succession d'États en matière de traités, conclue à Vienne le 23 août 1978, *UNTS*, Vol. 1946, ss. 3-189.

Convention de Vienne sur la succession d'États en matière de biens, archives et dettes d'État, Vienne, 8 avril 1978, Nations Unies, Recueil des Traités, Documents officiels de la Conférence des Nations Unies sur la succession d'États en matière de biens, archives et dettes d'État, Vol. II (publication des Nations Unies, numéro de vente: F.94.V.6).

Report of the International Law Commission on the Work of its twenty-sixth session, 6 May-26 July 1974, UN Doc. A/9610/Rev.1, 1974.

First Report on Succession of States and Governments in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Humphrey Waldock, UN Doc. A/CN.4/202, *Yearbook of the International Law Commission*, 1968, Vol. II, ss. 87-93.

Second Report on Succession in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Humphrey Waldock, UN Doc. A/CN.4/214 and Add.1 & 2, *Yearbook of the International Law Commission*, 1969, Vol. II, ss. 45-68.

Fifth Report on Succession in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Humphrey Waldock, UN Doc. A/CN.4/256 and Add.1-4, *Yearbook of the International Law Commission*, 1972, Vol. II, ss. 1-60.

Report of the International Law Commission on the Work of its twenty-fourth session, 2 May-7 July 1972, UN Doc. A/8710/Rev.1, *Yearbook of the International Law Commission*, 1972, Vol. II, ss. 219-347.

First Report on Succession of States in Respect of Treaties, by the Special Rapporteur Sir Francis Vallat, UN Doc. A/CN.4/278 and Add.1-6, *Yearbook of the International Law Commission*, 1974, Vol. II, ss. 1-91.